

CUMHURİYETİN ÇOCUKLARINA VE GENÇLERİNE CUMHURİYETİN ANLATIMI

Ahmet VURGUN*

Özet

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yayınlanan ilkokul ve lise tarih ders kitaplarında, Cumhuriyetin kuruluş sürecinin ve ilanının nasıl anlatıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel araştırmanın kullanıldığı çalışmanın temel kaynağını, Harf İnkılabı öncesi (1924-1928) yayınlanan ilkokul ve lise tarih ders kitapları oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri, tarihsel araştırma yönteminde sıklıkla kullanılan doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Ardından araştırmanın amacı doğrultusunda, o dönem ilkokul ve liselerde okutulan on farklı ders kitabı incelenmiş ve Osmanlı Türkçesiyle yazılı bulunan eserlerin araştırma konusu ile ilgili olan kısımları günümüz Türkçesine transkript edilerek içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen ilkokul ve lise tarih ders kitaplarındaki bulguların; Cumhuriyete giden süreç, Cumhuriyet kavramı, Cumhuriyet rejiminin özellikleri, Mustafa Kemal Paşa'nın bu süreçteki rolü ve cumhurbaşkanlığına seçilmesi, Cumhuriyetin ülkedeki etkisi gibi hususlardan oluştuğu görülmüştür. Araştırma kapsamında incelenen kitaplar, Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra basılmıştır. Bu nedenle kitapların yazılış tarihlerinin, içeriği ve kullanılan dili doğrudan etkilediği görülmektedir. Yine Milli Mücadelenin zaferle sonuçlanıp ardından Cumhuriyetin ilanının meydana getirdiği duygu, heyecan ve bakış açısı, ders kitaplarındaki anlatılardan anlaşılmaktadır. Bulgulara bakıldığında, Cumhuriyet rejiminin, çocukların ve gençlerin hafızalarında pekiştirilmek istendiği görülmektedir. Keza bu ders kitaplarını okuyan çocuklar ve gençler, Cumhuriyetin ilk kuşağı olup, yaşanan süreçten bizzat etkilenmişlerdir. Yani yaşanan, duyulan ve hissedilen bir tarihten, yazılan ve okunan bir tarihe ve tarih eğitimine gidilmiştir. Bu çalışmadan hareketle, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki tarih anlayışı ve tarih eğitimine ders kitapları üzerinden bakıldığı gibi, henüz yeni kurulmuş olan Cumhuriyetin tarih dersleriyle eğitime yansması incelenmiş olacaktır. Bundan da öte içinde bulunduğumuz zaman diliminin Cumhuriyetin kuruluşunun 100.

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, ahmetvurgun43@gmail.com

Yıldönümü olması, çalışmanın önemini artırmakta, bugünden bir asır öncesini okuma fırsatı vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Mustafa Kemal Paşa, Eğitim, Tarih Eğitimi, Ders Kitapları

THE NARRATION OF THE REPUBLIC TO THE CHILDREN AND YOUTH OF THE REPUBLIC

Abstract

In this study, it is aimed to reveal how the foundation process and the proclamation of the Republic are described in primary and high school history textbooks published in the first years of the Republic of Türkiye. The main source of the study, in which historical research, one of the qualitative research methods, is the primary and high school history textbooks published before the Alphabet Revolution (1924-1928). The data of the study were obtained through document analysis, which is frequently used in historical research method. Then, in line with the aim of the research, nine different textbooks taught in primary and high schools at that time were examined and the parts of the works written in Ottoman Turkish that are related to the research subject were transcribed into today's Turkish and analysed by content analysis. The findings in the primary and high school history textbooks examined within the scope of the research consisted of issues such as the process leading to the Republic, the concept of the Republic, the characteristics of the Republican regime, the role of Mustafa Kemal Pasha in this process and his election to the presidency, and the impact of the Republic on the country. The books analysed within the scope of the research were published shortly after the proclamation of the Republic. For this reason, it is seen that the dates of writing the books directly affect the content and the language used. Again, the emotions, excitement and perspective brought about by the victorious outcome of the National Struggle and the declaration of the Republic can be understood from the narratives in the textbooks. When the findings are analysed, it is seen that the Republican regime is intended to be reinforced in the memories of children and young people. Likewise, the children and young people who read these textbooks were the first generation of the Republic and were personally affected by the process. In other words, from a history that was lived, heard and felt, to a history and history education that was written and read. Based on this study, the understanding of history and history education in the early years of the Republic of Türkiye will be analysed through textbooks, as well as the reflection of the newly established Republic on education through history lessons. Moreover, the fact that the current period of time is the 100th anniversary of the foundation of the Republic increases the importance of the study and gives the opportunity to read a century ago from today.

Keywords: Republic, Mustafa Kemal Pasha, Education, History Education, Textbooks

GİRİŞ

Türk İstiklal Savaşının başarıya ulaşmasının ardından ilan edilen Cumhuriyetle birlikte Türkiye’de yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde devlet sistemi ve toplumsal alanda çok sayıda inkılap gerçekleştirilmiş olup bu inkılapların önde gelenlerinden birini ise eğitim oluşturmuştur. Ülkede, M. Kemal Atatürk önderliğinde yeni bir eğitim sistemi inşa edilmeye başlamış, eğitimde yaşanan bu gelişmeler tarih dersini de etkilemiştir.¹ Nitekim 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ülkedeki tüm eğitim kurumları maarif vekaleti çatısı altında toplandığı gibi müfredattan ders kitaplarına değin eğitim sisteminde pek çok alanda çalışmalar yapılmaya başlamıştır.² Bu kanunun hemen akabinde ise cumhuriyetin ilkeleri doğrultusunda ilk ve ortaöğretim kurumlarında yeni müfredat programları hazırlanmaya başlamıştır.³ 1924 tarihli İlkokul müfredat programına bakıldığında, tarih dersinin üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıfta yer aldığı görülür. Özellikle programda, üçüncü sınıftaki tarih dersinin içeriği ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre üçüncü sınıftaki tarih dersi daha çok okuma ve sohbet şeklinde olacak ve Meşrutiyetin ilanından 1924 yılına kadar meydana gelen önemli olaylar çocukların ilgisini çekecek şekilde anlatılacaktır. Bilhassa Anadolu’da milli hareketlerin başlamasıyla Cumhuriyetin ilanına kadar geçen milli uyanış devrine çok önem verilerek bu zamanın büyük şahsiyetleri anlatılacaktır.⁴ Bu müfredat programıyla, Cumhuriyetin kuruluş süreci ilk kez tarih dersinde işlenmeye başlamıştır.⁵ 1924 müfredat programının akabinde iki yıl sonra ilkokullar için yeni bir müfredat programı hazırlanmıştır. Bu programda, ilkokulun amacının iyi ve aktif vatandaş yetiştirmek olduğu vurgulanmıştır.⁶ 1926 tarihli ilkokul müfredat programında tarih dersinin amacı olarak şu hususlar üzerinde durulmuştur⁷:

1.Çocuklara Türk milletinin geçmişi hakkında bilgi verip onlarda şuur uyandırmak.

¹ Bahri Ata, “Atatürk, Tarih Öğretimi ve Müzeler”, **Türk Yurdu**, 2000, S 160, s.85.

² Erdal Aslan, “Atatürk döneminde Tarih Eğitimi I: Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem (1923-1931)”, **Eğitim ve Bilim**, 2012, S 164, s.334.

³ Bahri Ata, “1924’te İlkokullarda Tarih Öğretimi: D’alembert Etkisi Altında Türk Deneyimi”, **Türk Tarih Eğitimi Dergisi**, 2014, C 3, S 1, s. 50-51; Aslan, agm., s.339.

⁴ Maarif Vekâleti, **İlk Mektepler Müfredat Programı**, Matbaayı Amire, İstanbul 1924, s.3, 23-25.

⁵ Aslan, agm., s. 336.

⁶ Maarif Vekâleti, **İlk Mektepler Müfredat Programı**, Matbaayı Amire, İstanbul 1926, s.2.

⁷ Maarif Vekâleti, **age.**, s.71.

2.Bugünkü medeniyetin uzun bir geçmişin ürünü olduğunu anlatmak.

3.Büyük şahısların hayat ve hareketlerini betimleyip, çocuklara model olacak örnekler göstermek.

Bu programda tarih dersi ilkokul dördüncü ve beşinci sınıflarda yer almış ve konular cumhuriyetin ilk yıllarına kadar getirilmiştir.⁸ M. Kemal Atatürk, bu programla özellikle ilgilenmiş, hatta tarih dersinin hedefleri arasında yukarıda belirtilen son maddeyi özellikle işaretlemiştir.⁹

İlkokul müfredat programlarından başka ortaöğretim müfredat programlarında da birtakım değişiklikler yapılmış ve liselerdeki tarih dersleri de bu değişimden etkilenmiştir. Bu programla birlikte liselerde tarih dersi, birinci, ikinci ve üçüncü sınıfta okutulacaktır. Özellikle liselerin son sınıflarındaki tarih dersleri, yakın dönem konuları ağırlıklı olmuştur.¹⁰ Liselerdeki tarih derslerinde, Cumhuriyet'in beklentileri doğrultusunda bazı değişiklikler, eklemeler ve çıkarmalar yapılmakla birlikte II. Meşrutiyet dönemi ders kitaplarının devamı niteliğindedi ve Avrupa merkezci özellikler taşımaktaydı.¹¹ Nitekim bu duruma daha sonra müdahale edilecek ve "Türk Tarih Tezi" olarak nitelendirilen tarih görüşüyle birlikte lise tarih derslerinde ve ders kitaplarında ciddi bir değişim ve dönüşüm yaşanacaktır.¹²

Türk tarihi, Cumhuriyetin ilanı sonrası Türkiye'de milli kimliğin ve kolektif belleğin inşasında oldukça etkili olmuştur.¹³ Tarihin bu süreçteki etkisi söz konusu olduğunda ise tarih eğitimi gündeme gelmektedir. Nitekim tarih dersleri toplumu geleceğe hazırlayan bir işleve sahiptir.¹⁴ Eğitim kurumlarında işlenen tarih dersleriyle değerlerini, kültürünü bilen ve benimseyen iyi vatandaşların yetiştirilmesi hedeflenir.¹⁵ Tarih dersinin bu misyonu yerine getirmesinde ise en etkili araçlardan birini ders kitapları

⁸ Maarif Vekâleti, age., s.72-74.

⁹ Bahri Ata, "John Dewey ve Türkiye'de İlköğretimde Tarih Öğretimi (1923-1930)", Ç. Baytekin ve B. Türkoğan (Yay. Haz.), **Kocaeli Üniversitesi ve Atatürk Araştırma Merkezinin Ortaklaşa Düzenledikleri "Atatürk'ün Cumhuriyet'in İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu Bildirileri**, 1998, s.67.

¹⁰ Aslan, agm., s.339-340.

¹¹ Aslan, agm., s.342.

¹² Ahmet Vurgun, **Milli Tarih Nedir?** Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2016, s.74.

¹³ Bülent Akbaba, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarındaki Vatandaş Yetiştirme Politikalarında Tarih Yazımı ve Öğretiminin İşlevi", **Türk Yurdu**, 2016, C 36, S 41, s.47-51. Vurgun, age.

¹⁴ Dursun Dilek, **Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi**, Nobel Yayıncılık, Ankara 2007.

¹⁵ İsmail Hakkı Demircioğlu, **Tarih Eğitiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar**, Anı Yayıncılık, Ankara 2007.

oluşturur. Ders kitapları, eğitim sistemi içerisinde bilginin taşınmasının yanı sıra siyasal ve toplumsal normları da hafızalara kazır. Bu nedenle siyasi bir işleve de sahiptir. Devletlerce hazırlanan müfredat programlarında ders kitapları, öğrencilerin kişilik ve dünya görüşlerini etkiler.¹⁶ Ayrıca ders kitapları, geniş bir zaman dilimini içeren konuları, tarihinin görüşünün tarihsel kurgu ile aktarımı, politik ve kültürel aktarımlar nedeniyle tarih eğitiminde önemli bir konumda olmuştur.¹⁷ Tüm bunların yanı sıra ders kitapları, okurun zihninde imaj oluşturma özelliğine sahiptir. Bu bağlamda, tarih ders kitapları, tarihi bilgileri söyleme birlikte sunarak imaj oluşturmaya çalışır.¹⁸ Tüm bu değerlendirmeleri bir araya getirildiğinde tarih ders kitaplarının tarih eğitiminde ne denli bir etkiye sahip olduğu görülür. Nitekim ders kitapları geçmişten bugüne değin meydana gelişen değişim ve sürekliliği de göz önüne koyduğu gibi, geçmişteki devlet-siyaset ve eğitim ilişkisini de gösterir.¹⁹

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki ilkököl ve lise tarih ders kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci ve ilanının anlatımı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yeni tesis edilen rejimin tarih ders kitaplarında yer alması gayet tabiidir. Ancak bu çalışmada cumhuriyetin ilanının hemen ardından hazırlanan müfredat programı ve ders kitaplarındaki durum tespit edilmeye çalışılmıştır. Keza ilgili ders kitapları 1924-1928 yılları arasında yayınlanan cumhuriyetin ilk, ilkököl ve lise tarih ders kitaplarıdır. Böylece cumhuriyetin ilk kuşağına sunulan cumhuriyet imajı ders kitapları üzerinden betimlenmiş olacaktır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel araştırma kullanılmıştır. Tarihsel araştırma, geçmişte meydana gelmiş eylemleri ve olayları tanımlamak, açıklamak ve böylelikle anlayabilmek için verilerin

¹⁶ Falk Pingel, **Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltme Rehberi Unesco** (Çev. N. Elhüseyni), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2004; Ahmet Şimşek, "Giriş", A. Şimşek (Edt.), **Tarih Ders Kitaplarında İmajlar**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2019.

¹⁷ Cengiz Dönmez ve Kubilay Yazıcı, "Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarında Tarihi Karakterlerin Kullanımını Etkileyen Faktörler", **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2013, C 14, S 3, s.243-265.

¹⁸ Hüseyin Köksal, "Sunuş", A. Şimşek (Edt.), **Tarih Ders Kitaplarında İmajlar**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2019.

¹⁹ Bahri Ata, "Tarih Öğretiminin Tarihi (1869-1922 dönemi)", İ. H. Demircioğlu ve E. Demircioğlu (Edt.),

Türkiye'de Tarih Eğitimi Araştırmaları El Kitabı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2017, s.1-28.

sistemli olarak toplanması ve değerlendirilmesidir.²⁰ İşte bu çalışmada da tarihsel araştırmanın doğasına uygun olarak dönemin belgelerinden hareketle, ilkököl ve tarih ders kitaplarındaki Cumhuriyet anlatısı betimlenmeye çalışılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki (1924-1928) ilkököl ve lise tarih ders kitapları, çalışmanın temel verilerini oluşturmakta olup, bu veriler doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi veren yazılı materyallerin analiz edilmesidir.²¹ Çalışmanın temel verilerini oluşturan bu ders kitapları, İBB Atatürk Kitaplığı ve Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege koleksiyonundan temin edilmiştir. Akabinde çalışmanın amacı doğrultusunda ilgili döneme ait ilkökullarda ve liselerde okutulan on farklı tarih ders kitabı incelenmiş ve Osmanlı Türkçesiyle yazılı bulunan eserlerin çalışma konusu ile ilgili olan kısımları günümüz Türkçesine transkript edilmiştir. Nihayetinde elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiş ve kategorik hale getirilmiştir. Bu bağlamda aşağıdaki tabloda çalışma kapsamında incelenen ders kitapları sunulmuştur:

Tablo 1. Araştırma kapsamında incelenen ilkököl ve lise tarih ders kitapları

Ders Kitapları	Yazar	Yıl	Sınıf
İlköğöl Tarih Ders Kitapları			
Bizim Tarih	Ahmet Halit	1924	3
Milli Tarih	Köprülüzade Mehmet Fuat	1924	5
Türkiye Tarihi	Ahmet Refik	1925	3
Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri	İhsan Şerif	1926	5
Türk Çocuklarına Tarih Dersleri	Emin Ali	1927	5
Cumhuriyette Tarih	İhsan Şerif	1927-1928	4
Çocuklara Tarih Bilgisi	Ahmet Refik	1928	5
Lise Tarih Ders Kitapları			
Yeni Tarih-i Umumi	Ali Reşat	1925	Liselerin Birinci Devre Üçüncü Sınıfları

²⁰ Jack Fraenkel vd., **How to Design and Evaluate Research in Education**, Connect Learn Succeed. New York 2011, s.534.

²¹ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018, s.189.

Ders Kitapları	Yazar	Yıl	Sınıf
Türkiye Tarihi	Ahmet Hamit ve Mustafa Muhsin	1926	Liselerin Birinci Devre Üçüncü Sınıfları
Asr-ı Hazır Tarihi	Ali Reşat	1926	Liselerin İkinci Devresi Son Sınıf

Bulgular

Çalışmanın bulguları ilkokul ve lise tarih ders kitaplarına göre iki bölümde incelenmiştir. Bu nedenle ilk bölüm *Çocuklara Cumhuriyet*, ikinci bölüm ise *Gençlere Cumhuriyet* başlıkları altında sunulmuştur.

Çocuklara Cumhuriyet

Bu bölümde, ilkokul tarih ders kitaplarındaki Cumhuriyet anlatısı; *Cumhuriyetin Özelliği ve Niteliği*, *M. Kemal Atatürk ve Cumhuriyet*, *Cumhuriyetin Önemi ve Kazanımları*, *Kanun ve Cumhuriyet*, *Cumhuriyet ve Temenniler* başlıkları altında kategorize edilmiştir.

Cumhuriyetin Özelliği ve Niteliği

İncelenen ders kitaplarında Cumhuriyet'ten bahsedilirken öncelikle, Cumhuriyet rejiminin özelliği, nitelikleri ve hükümet şekli üzerinde durulduğu görülmüştür:

*“Halkın bilakaydii şart hakimiyeti esası üzerine kurulan bugünkü cumhuriyet idaresi...”*²²

*“Milleti kendi içinden en akıllı ve namuslu birinin idare etmesi kadar akla yakın olan hükümet şekli yoktur. Binaenaleyh 29 teşrinevvel 1339 tarihinde büyük millet meclisindeki millet vekilleri cumhuriyetin ilanına karar verdiler”*²³

*“Bugünkü hükümetimizin şekli, cumhuriyettir. Cumhuriyet milletlerin bütün şekli idareleri arasında en faydeli buldukları bir tarz hükümettir, birçok defalar tecrübeler edilmiş, mükemmeliyet ve menfaati anlaşılmıştır.”*²⁴

²² Köprülüzade Mehmet Fuat, **Milli Tarih**, Kanaat Kütüphanesi ve Matbaası, İstanbul 1924, s.110.

²³ Ahmet Halit, **Bizim Tarih**, Amedi Matbaası, İstanbul 1924, s.22.

²⁴ İhsan Şerif, **Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1926, s.118.

*“Bugünkü hükümetimizin şekli cumhuriyettir. Bugünkü idare usulleri arasında en iyisidir. Millet doğrudan doğruya kendi işine kendi bakar”*²⁵

*“Türklerin bu hareketleri çok doğru idi: dünyada en güzel bir idare varsa o da cumhuriyet idi. Avrupa’da bütün milletleri kralların zulmünden bu idare kurtarmıştı. Cumhuriyet, devleti halkın idare etmesi, kendi işini halkın kendi görmesi demektir”*²⁶

*“Yeryüzündeki milletlerin binlerce seneden beri tecrübe ederek milletler için faydeli buldukları cumhuriyet şekline kavuştuğumuzdan dolayı ne kadar sevinsek yeri vardır.”*²⁷

Ders kitaplarında geçen ifadelerden de anlaşılacağı üzere Cumhuriyetin özelliklerinden bahsedilirken Cumhuriyet ile ülkeyi halkın kendisinin idare ettiği, en iyi idare şekli olduğu, yaşanan tecrübeler sonucu Cumhuriyetin ortaya çıktığı ve faydalı bir yönetim şekli olduğu vurgulanmıştır. Diğer bir ders kitabında ise Cumhuriyet *güneş*’e benzetilerek bu güneşin Anadolu’dan doğduğuna ve İstiklal Savaşı sonucu meydana geldiğine atıfta bulunulmuştur.²⁸

İncelenen bir başka ders kitabında da Cumhuriyetin bir halk hükümeti olduğu belirtilerek, Cumhuriyetin temellerinin 1923’ten önce atıldığı ve Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla fiilen Cumhuriyet idaresinin oluştuğuna dikkat çekilmiştir:

*“Ankara’da 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisinin teşkil etmesi Türk milletinin bir halk hükümeti, cumhuriyet hükümeti vücuda getirmesi demektir. Fakat cumhuriyet idaresinin hem hakikaten ve hem de şeklen tesisi 29 teşrinvevvel 1923 tarihinde olmuştur.”*²⁹

M. Kemal Atatürk ve Cumhuriyet

İlgili tarih ders kitaplarında Cumhuriyetin ilanından sonra Milli Mücadelenin lideri ve Cumhuriyetin kurucusu M. Kemal Atatürk’ün cumhurbaşkanlığı anlatılmıştır. Bu bağlamda Atatürk’ten bahsedilirken, İstiklal Savaşındaki rolü, kurtarıcılığı ve onun Türk milletine ve ülkesine olan hizmetlerine değinilmiştir:

²⁵ İhsan Şerif, **Cumhuriyette Tarih**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1927-1928, s. 126,127.

²⁶ Ahmet Refik, **Çocuklara Tarih Bilgisi**, İbrahim Hilmi Matbaası, İstanbul 1928, s.166.

²⁷ Köprülüzade Mehmet Fuat, **Milli Tarih**, s.110.

²⁸ Ahmet Refik, **Türkiye Tarihi**, İbrahim Hilmi Matbaası, İstanbul 1925, s.111.

²⁹ Emin Ali, **Türk Çocuklarına Tarih Dersleri**, Suhulet Kütüphanesi, İstanbul 1927, s.149.

“Cumhur reisliğine Türklerin istiklal kahramanı Gazi Mustafa Kemal intihap olundu.³⁰”

“Reis-i cumhurluğa vatana ifa ettiği büyük vazifelere ve hizmetlere mükafat olarak Gazi Mustafa Kemal Paşayı intihap eyledi.³¹”

“Hiç şüphesiz cumhur reisliğine getirilecek zat bu memlekete en çok hizmet etmiş, herkesin en çok hürmet ve muhabbetini kazanmış birisi olmalı idi. O halde bu mevkiye milletin gözbebeğinden daha layık kim vardı? Halaskarımız Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleri millet vekillerinin tam ittifakıyla reisliğe intihap edildiler.³²”

“Reislik makamına da hayatımız, ciğerimiz olan halaskarımızı getirdik.³³”

Cumhuriyetin Önemi ve Kazanımları

Ders kitaplarında, Cumhuriyet’ten bahsedilirken Cumhuriyetin önemi ve getirdikleri üzerinde de durulmuştur:

“Artık köhne Osmanlı İmparatorluğu tarih sahifelerine gömüldü. Ve yeni Türkiye tarihinin şanlı ve şerefli bir sahifesi açıldı.³⁴”

“Anadolu’nun hayatı, Türkiye’nin yaşaması hürriyet ve istiklal ile kaimdir. Hürriyet ve istiklali yaşatacak da cumhuriyettir.³⁵”

“Artık bütün Türklerin canı da birdir, dimağı da. Aralarında hiçbir ayrılık gayrılık yoktur.³⁶”

Bir ders kitabında Cumhuriyet öncesi hanedan eleştirisi yapılarak Cumhuriyetin yenilik ve ilerlemedeki rolü vurgulanmıştır: “Cumhuriyet sayesinde memlekete asırlardan beri felaket getiren Osmanlı hanedanının fenalıklarından kurtulduğumuz gibi, memleketin terakkisine mani olan kurun-ı vustadan kalma bazı köhne müesseseleri de yıktık.³⁷”

İncelenen ders kitaplarının birinde ise Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen inkılapların Cumhuriyetin kazanımları olduğuna dikkat

³⁰ Ahmet Refik, **Çocuklara Tarih Bilgisi**, s.166.

³¹ Emin Ali, **Türk Çocuklarına Tarih Dersleri**, s.149.

³² Ahmet Halit, **Bizim Tarih**, s.22.

³³ İhsan Şerif, **Cumhuriyette Tarih**, s.126.

³⁴ Ahmet Halit, **Bizim Tarih**, s.22.

³⁵ Ahmet Refik, **Türkiye Tarihi**, s.111.

³⁶ İhsan Şerif, **Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri**, s.118.

³⁷ Köprülüzade Mehmet Fuat, **Milli Tarih**, s.110.

çekilmiştir: “Cumhuriyet idaresi Türk gençliğini de Türk halkını da cehaletten kurtardı. Cumhuriyet olunca, kadınlara da hürriyet verildi. Erkekler birkaç kadın alırlar, zevceleri bir lafla boşarlar. Cumhuriyet idaresi bunları da kaldırdı. Cumhuriyet idaresi Türkleri de en medeni insanların kıyafetine soktu. Türkler cumhuriyet sayesinde şarkın en medeni bir milleti oldular.”^{38,}

Kanun ve Cumhuriyet

İlgili tarih ders kitaplarının birinde, cumhuriyetten bahsedilirken, teşkilat-ı esasiye kanununda yapılan değişikliklerin de bilgi olarak sunulduğu görülmüştür:

“Büyük Millet Meclisi ilk teşkil ettiği günden itibaren neşrettiği kanunlarla Türk milletinin şekli hükümetini şu suretle tespit etmiştir: Türkiye’de hakim olan millettir. Türk milleti istiklal ve hürriyetini müdafaa için kabul ettiği hükümet şekli cumhuriyettir. Türk milleti her dört senede bir mebuslarını intihap eder. Mebuslar Ankara’da toplanarak büyük millet meclisini vücuda getirirler. Millet meclisi içlerinden birini reis-i cumhur intihap eder. Reis-i cumhur Türk milletini temsil eder ve icra kuvvetlerine riyaset eyler.”^{39,}

Cumhuriyet ve Temenniler

İlkokul tarih ders kitaplarında, Cumhuriyet konusunun bitiminde, yeni rejimle birlikte bazı dilek ve temennilerde de bulunulduğu dikkati çekmiştir. Bu dilek ve temennilerin Cumhuriyetin varlığı ve yaşaması, Cumhuriyetin, ülkeye ve halka katacakları üzerinde toplandığı görülür:

“Ulu Tanrı sen cumhuriyetimizi, o cumhuriyeti meydana getiren koca gaziyi, o cumhuriyetin tebaası olan milletimizi daim et. Mesut ve bahtiyar et.”^{40,}

“Var olsun Türkiye Cumhuriyeti.”^{41,}

“Cumhuriyet idaresi sayesinde memleket yükselecek, halkımız bu sayede asırlardan beri özlediği saadete, rahata erecektir. Medeniyet aleminde bize şerefli bir mevki ayıracak olan cumhuriyet, her Türk genci için sarsılmaz bir akide’dir. Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti.”^{42,}

³⁸ Ahmet Refik, **Çocuklara Tarih Bilgisi**, s.168-169, 170.

³⁹ Emin Ali, **Türk Çocuklarına Tarih Dersleri**, s.149.

⁴⁰ İhsan Şerif, **Cumhuriyette Tarih**, s. 126.

⁴¹ İhsan Şerif, **Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri**, s.118.

⁴² Köprülüzade Mehmet Fuat, **Milli Tarih**, s.110.

Gençlere Cumhuriyet

Bu bölümde, lise tarih ders kitaplarındaki Cumhuriyet anlatısı; *Cumhuriyetin İlanı Süreci ve Gerekçesi*, *M. Kemal Atatürk ve Cumhuriyet*, *Cumhuriyetin Önemi ve Kazanımları ile Kanun ve Cumhuriyet* başlıkları altında kategorize edilmiştir.

Cumhuriyetin İlanı Süreci ve Gerekçesi

İncelenen lise tarih ders kitaplarında, Cumhuriyetin ilanına giden süreç ve yeni rejimin inşasının bazı gerekçeleri hakkında bilgi verildiği görülmüştür. Bu noktada ders kitaplarının birinde Türk milletinin hakimiyeti eline almak istemesiyle Cumhuriyete gidildiği şöyle belirtilmiştir: “*Hür olmak, bütün asri yenilikleri kabul etmek isteyen Türk milleti idare-i mutlakiyenin avdetine imkan bırakmak istemezdi. Bunun için millet meclisinin kararıyla cumhuriyet ilan olundu (29 teşrinevvel 1923).*”⁴³

Bir başka ders kitabında ise Büyük Millet Meclisinin oluşumu sonrası meydana gelen gelişmelerle fiili bir Cumhuriyet idaresinin oluştuğu ve fiili durumun hukuki duruma evrilmesi sürecine değinildiği görülmüştür:

“*Daha birinci Büyük Millet Meclisi teşekkül ettiği ve ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu vücuda getirildiği zaman hakimiyetin millette olduğu ilan edilmişti. Bilahare saltanat-ı ferdiye ilga olunmuş ve fakat şekli hükümete hakiki ismi verilememişti. Cumhuriyet kelimesinden ürkenler vardı. Henüz hal-i harpte bulunduğumuz bir sırada da bu yüzden faydasız bir münakaşa açmak doğru görülüyordu. Hakikatte ise birinci Büyük Millet Meclisi teşekkül edeli memleket Cumhuriyet ile idare olunuyordu. Padişahın ortadan kalkması ile hiçbir mahzur tevellüt etmediği bilfiil görülmüştü. Artık fiilen mevcut bir şekle, ismini vermek zamanı gelmişti.*”⁴⁴

M. Kemal Atatürk ve Cumhuriyet

İncelenen lise tarih ders kitaplarında, Cumhuriyetin kurucusu M. Kemal Atatürk’ün Cumhuriyetin ilanı sürecindeki rolü ve etkisine değinildiği görülmüştür:

“*Lozan muahedesiyle haricen sulh temin edildikten sonra memleketimizde ciddi ıslahat yapmak lazım geliyordu. Milleti düşman ayakları altında mahvolmaktan kurtarmış olan Gazi Mustafa Kemal Paşanın*

⁴³ Ali Reşat, *Asr-ı Hazır Tarihi*, Milli Matbaa, İstanbul 1926, s.466.

⁴⁴ Ahmet Hamid ve Mustafa Muhsin, *Türkiye Tarihi*, Milli Matbaa, İstanbul 1926, s.714.

*dehası bu ıslahata rehber oldu. Cumhuriyet riyasetine büyük münci Gazi Mustafa Kemal Paşa intihap edildi.*⁴⁵”

*“Lozan muahedesi akdedilerek harici gaile bertaraf edildiği için Gazi Paşa öteden beri yürüdüğü hedefe vasıl olmak kararını vermişti 29 Teşrin-i Evvel 1923 günü akşamı Gazi Paşa nokta-i nazarını bildirdi. Pek heyecanlı geçen o celsede meclis cumhuriyeti kabul etti. Aynı celsede Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk riyasetine büyük gazi intihap olundu.*⁴⁶”

Bu bilgilerin dışında Atatürk'ün meclis tarafından oy birliğiyle cumhurbaşkanı seçildiği de belirtilmiştir:

*“Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleri müttefiken riyaset-i cumhura intihab edildi.*⁴⁷”

Cumhuriyetin Önemi ve Kazanımları

Çalışma kapsamında incelenen lise ders kitaplarında, Cumhuriyetin ilanı sonrası Türkiye’de yaşanan değişim ve gelişmeler, ülkeye ve millete olan katkıları şöyle vurgulanmıştır:

*“Türkler hükümet şekillerinin en mükemmeli olan cumhuriyetin tesisinden sonra asırlarca zamandan beri nail olamadıkları ıslahata yeniliklere kolayca kavuştular. Cumhuriyet idaresi Türkiye'nin iktisadi, ictimai, adli teşkilatını en sağlam temeller üzerine kurdu. Avrupa'nın kanunlarını aynen kabul etti. Garp medeniyetini bir kül olarak aldı. Cahilane itikadları, hurafeleri esasından kaldırdı. Bugün Türkiye medeni milletler arasında hak işgal etmesi lazım gelen mevkie çıkmış ve cumhuriyet idaresinin attığı metin temeller üzerinde kendisine çok parlak bir istikbal temin etmiştir.*⁴⁸”

*“Cumhuriyetin ilanı millet için tebcil ve şükranı şayan büyük bir inkılap idi.*⁴⁹”

Kanun ve Cumhuriyet

Cumhuriyete giden süreç ve Teşkilat-ı Esasiye kanununda yapılan değişikliklerin, lise ders kitaplarında ayrıntılı olarak belirtildiği dikkati çekmektedir. Bu bağlamda ders kitaplarının birinde, Cumhuriyetin ilanına

⁴⁵ Ali Reşat, **Asr-ı Hazır Tarihi**, s.466.

⁴⁶ Ahmet Hamit ve Mustafa Muhsin, **Türkiye Tarihi**, s.716.

⁴⁷ Ali Reşat, **Yeni Tarih-i Umumi**, Yeni Matbaa, İstanbul 1925, s.449.

⁴⁸ Ali Reşat, **Asr-ı Hazır Tarihi**, s.466, 467.

⁴⁹ Ali Reşat, **Yeni Tarih-i Umumi**, s.449.

giden yol ve ardından bunun kanuni olarak düzenlenme süreci gerekçesiyle anlatılmıştır⁵⁰:

“Meclisin 29 Teşrin-i Evvel tarihindeki içtimasında Türkiye Tarihi için pek mühim ve kat’i kararlar verildi: Büyük Millet Meclisince suret-i kat’iyede kabul edilmiş olan hakimiyet-i milliye usulünün Türk milletine te’min ettiği büyük muvaffakiyetler aşikâr idi. Bu usulün milletin bizzat ve bilfiil memleketi idare etmesi esasına müstenit bulunması zaten cumhuriyet demekti. Cumhuriyet, ferdin saltanatını kabul edemeyeceğinden artık Türkiye devletinin şekli hükümetinin cumhuriyet olduğunu ilan etmek zamanı hulul etmişti. Binaenaleyh teşkilat-ı esasiye kanununun ona göre tadili, cumhuriyet tesis olunduktan sonra da cumhuriyetin mümessili olacak bir riyaset makamının ihdası lazımdı.”

Cumhuriyetin ilanı münasebetiyle Teşkilat-ı Esasiye Kanununda meclis tarafından yapılan değişiklikler, ders kitaplarında ayrıntılı olarak sunulurken, kanundaki bu maddelerin kabulüyle birlikte Türkiye’nin idare şekli ve unvanının Cumhuriyet olduğu belirtilmiştir⁵¹:

“-Hakimiyet, bilakaydüşart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat veya bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. Türkiye Devletinin şekli hükümeti cumhuriyettir.

- Türkiye reis-i cumhuru Türkiye Büyük Millet Meclisi heyet-i umumiyesi tarafından ve kendi azası meyanından bir intihab devresi için intihab olunur. Vazife-i riyaset yeni reis-i cumhurun intihabına kadar devam eder. Tekrar intihab olunmak caizdir.

-Türkiye reis-i cumhuru devletin reisidir. Bu sıfatla lüzum gördükçe meclise ve heyet-i vekileye riyaset eder.

- Başvekil, reis-i cumhur tarafından ve meclis azası meyanından intihab olunur. Diğer vekiller başvekil tarafından ve yine meclis azası arasından intihab olunduktan sonra heyet-i umumiyesi reis-i cumhur tarafından meclisin tasvibine arz olunur.”⁵²

⁵⁰ Ali Reşat, **Yeni Tarih-i Umumi**, s.446,447.

⁵¹ Ali Reşat, **Yeni Tarih-i Umumi**, s.447-449; Ahmet Hamit ve Mustafa Muhsin, **Türkiye Tarihi**, s.716.

⁵² Ali Reşat, **Yeni Tarih-i Umumi**, s.449.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilk kuşağını oluşturan ve ilkokul ve lise öğrencileri, cumhuriyetle eğitim hayatlarında okullarındaki tarih dersleriyle karşılaşmıştır. Bu derslerinde, öğretmenlerinin yanı sıra yardımcı eğitim materyali olarak ders kitaplarında Cumhuriyetle ilgili bilgi edinmişlerdir. Bu çalışmada, büyükleri mutlakiyet ve meşrutiyet rejimlerini gören Cumhuriyetin ilk kuşağını oluşturan çocuklara ve gençlere, tarih ders kitaplarından hareketle Cumhuriyetin ne olduğu ve kuruluş öyküsü sunulmuştur. Öncelikle ilkokul ve liselerdeki anlatıda bazı farklılıklar olduğu ve öğrencilerin düzeylerine göre bilgi, içerik ve üslubun oluşturulduğu görülmektedir. İlkokul kitaplarındaki anlatıda öncelikle, Cumhuriyetin ne olduğu, rejimin tanımı yapılmaya açıklanmaya çalışılmıştır. Hemen akabinde ise Cumhuriyetin kurucusu M. Kemal Atatürk odak noktasına konulmuş, M. Kemal Atatürk'ün İstiklal Savaşını başarıya ulaştırdığı gibi ülkeyi yeni rejime de kavuşturduğu vurgulanmıştır. Yine Cumhuriyetin faydaları ve faziletlerine yoğunlaşmıştır. Anlatıdaki temennilerle de çocuklara düzeyine uygun olarak Cumhuriyetin varlığı ve kalıcılığı belirtilmiştir. Lise tarih ders kitaplarında özellikle yeni rejime geçiş süreciyle Cumhuriyet rejimine geçişin gerekçeleri üzerinde durulmuştur. Yine, Cumhuriyetin kazanımlarına, M. Kemal Atatürk'ün rolüne dikkat çekildiği gibi öğrencilerin düzeyine göre bir anlatının tercih edildiği dikkati çekmektedir. Nitekim içeriğin daha yoğun bilgi ağırlıklı olduğu Teşkilat-ı Esasiye Kanunu hususunda açıkça bu durum net olarak görülmektedir. Bulgulardan hareketle, yaşanan sürecin meydana getirdiği duygu ve bakış açısının tarih ders kitaplarına yansıdığı görülmektedir. Henüz üzerinden birkaç yıllık zaman diliminin geçtiği düşünüldüğünde bu durum gayet tabiidir. Keza öncelikli amaç, eğitim sistemi içerisinde yeni nesillere yeni rejimin benimsetilmesi ve Cumhuriyetin korunup kollanması ülküsünün yerleştirilmesidir. Burada da tarih dersleri ön plana çıkmış ve tarih eğitimine, yeni rejimin benimsenmesi noktasında etkin bir rol verilmiştir.

KAYNAKÇA

Ahmet Halit, **Bizim Tarih**, Amedi Matbaası, İstanbul 1924.

Ahmet Refik, **Türkiye Tarihi**, İbrahim Hilmi Matbaası, İstanbul 1925.

Ahmet Refik, **Çocuklara Tarih Bilgisi**, İbrahim Hilmi Matbaası, İstanbul 1928.

Ahmet Hamit ve Mustafa Muhsin, **Türkiye Tarihi**, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Akbaba, Bülent, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarındaki Vatandaş Yetiştirme Politikalarında Tarih Yazımı ve Öğretiminin İşlevi”, **Türk Yurdu**, 2016, C 36, S 41, s.47-51.

Ali Reşat, **Yeni Tarih-i Umumi**, Yeni Matbaa, İstanbul 1925.

Ali Reşat, **Asr-ı Hazır Tarihi**, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Aslan, Erdal, “Atatürk döneminde Tarih Eğitimi I: Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem (1923-1931)”, **Eğitim ve Bilim**, 2012, S 164, s. 331-346.

Ata, Bahri, “John Dewey ve Türkiye’de İlköğretimde Tarih Öğretimi (1923-1930)”, Ç. Baytekin ve B. Türkoğan (Yay. Haz.), **Kocaeli Üniversitesi ve Atatürk Araştırma Merkezinin Ortaklaşa Düzenledikleri “Atatürk’ün Cumhuriyet’in İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu Bildirileri**, 1998, s. 57-77.

Ata, Bahri, “Atatürk, Tarih Öğretimi ve Müzeler”, **Türk Yurdu**, 2000, S 160, s. 85-90.

Ata, Bahri, “1924’te ilkokullarda tarih öğretimi: D’alembert Etkisi Altında Türk Deneyimi”, **Türk Tarih Eğitimi Dergisi**, 2014, C 3, S 1, s.43-61.

Ata, Bahri, “Tarih Öğretiminin Tarihi (1869-1922 dönemi)”, İ. H. Demircioğlu ve E. Demircioğlu (Edt.), **Türkiye’de Tarih Eğitimi Araştırmaları El Kitabı**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2017, s.1-28.

Demircioğlu, İsmail Hakkı, **Tarih Eğitiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar**, Anı Yayıncılık, Ankara 2007.

Dilek, Dursun, **Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi**, Nobel Yayıncılık, Ankara 2007.

Dönmez, Cengiz ve Yazıcı Kubilay, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarında Tarihi Karakterlerin Kullanımını

Etkileyen Faktörler”, **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2013, C 14, S 3, s.243-265.

Emin Ali, **Türk Çocuklarına Tarih Dersleri**, Suhulet Kütüphanesi, İstanbul 1927.

Fraenkel, Jack, Wallen, Norman ve Hyun, Helen, **How to Design and Evaluate Research in Education**, Connect Learn Succeed. New York 2011.

İhsan Şerif, **Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1926.

İhsan Şerif, **Cumhuriyette Tarih**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1927-1928.

Köksal, Hüseyin, “Sunuş”, A. Şimşek (Edt.), **Tarih Ders Kitaplarında İmajlar**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2019.

Köprülüzade Mehmet Fuat, **Milli Tarih**, Kanaat Kütüphanesi ve Matbaası, İstanbul 1924.

Maarif Vekâleti, **İlk Mektepler Müfredat Programı**, Matbaayı Amire, İstanbul 1924.

Maarif Vekâleti, **İlk Mektepler Müfredat Programı**, Matbaayı Amire, İstanbul 1926.

Pingel, Falk, **Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltme Rehberi Unesco** (Çev. N. Elhüseyni), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2004.

Şimşek, Ahmet, “Giriş”, A. Şimşek (Edt.), **Tarih Ders Kitaplarında İmajlar**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2019.

Vurgun, Ahmet, **Milli Tarih Nedir?**, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2016.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018.